

Verschillen worden steeds groter

Zorgverbreding door steunlessen LO

Het is gebruik in het onderwijs dat leerlingen van verschillend niveau en met verschillende achtergronden in één klas LO volgen. Vroeger werden leerlingen vanaf de middelbare school in een geselecteerde groep of school geplaatst. Tegenwoordig wordt het steeds meer gemeengoed dat leerlingen het eerste, de eerste twee, of de eerste drie jaar ongeselecteerd bij elkaar in een groep komen. De basisvorming onderstreept deze ontwikkeling.

De verschillen tussen leerlingen die we tegenkomen in de les worden steeds groter. Zowel in kennis en kunnen, als in gedrag. Maar ook in culturele achtergrond. De groepen waar we mee werken worden steeds meer heterogeen. We vinden het waardevol leerlingen te leren omgaan met deze heterogeniteit.

Moeilijke aansluiting

Dit maakt het moeilijker in het onderwijs aan te sluiten bij een gemiddeld niveau of een gemiddelde interesse van de klas. Er is veel meer spreiding in niveau en interesse. De kans op uitvallers kan toenemen als we onderwijs niet aanpassen aan de boven geschetste veranderingen. Dit geldt niet alleen voor het vak LO. Wij hebben juist in ons vak altijd al te maken gehad met groepen die heterogeen zijn samengesteld wat bewegingsvaardigheid betreft. Maar de ontwikkelingen maken de groep op meerdere gebieden ook voor ons sterker heterogeen van samenstelling.

Deze ontwikkeling kan op gespannen voet komen te staan met onze professionele zorg om uitval te voorkomen. Als de tendens is uitval te voorkomen door leerlingen zoveel mogelijk binnen het onderwijssysteem bij elkaar te houden, moeten we oppassen dat de uitval niet in de les gaat plaatsvinden. Was het vroeger zo dat leerlingen die niet mee konden komen uitvielen (naar een andere afdeling of naar een andere school werden verwezen), nu zitten leerlingen in een heterogene brugperiode en blijven alle niveaus (afdelingen) bij elkaar in de klas. Dat betekent dat de docent in de heterogene brugklas leerlingen van verschillend niveau in zijn groep heeft en houdt. Hij zal ze op hun eigen niveau aan moeten spreken om te voorkomen dat ze afhaken omdat ze het niet bij kunnen benen en uit kunnen vallen.

Wat is uitval ?

Er is sprake van uitval als leerlingen niet meer (optimaal) meedoen met de les. Dit kan zich op verschillende manieren manifesteren.

Leerlingen haken duidelijk zichtbaar af. Ze gaan aan de

kant zitten of, erger nog, ze proberen de lessen te ontwijken (ziek melden, blessure voorwenden, gymspullen vergeten, spijbelen). Hiervoor zijn verschillende organisatorische maatregelen en oplossingen die per school verschillen. Bijvoorbeeld briefjes van thuis of de dokter meenemen. Het al dan niet een vervangende taak krijgen binnen de gymles of daarbuiten.

Taken kunnen wel of niet met gym te maken hebben. Maar de oorzaak ligt in het feit dat de leerling in de les niet op een adequate manier wordt aangesproken.

Want dat is namelijk heel moeilijk geworden. Dit betekent overigens niet dat alle blessures en ziekmeldingen enzovoort uitval in deze zin betekenen. Maar er is een percentage (per school en docent verschillend) waarvoor de oorzaak in de les ligt.

Er is ook sprake van uitval dat zich minder duidelijk manifesteert. Dat is wanneer leerlingen niet meer optimaal meedoen met de les. Het bepalen van deze vorm van uitval heeft met de norm van de docent te maken. Is het aanwezig zijn in de les en meedoen voldoende?

Of is het leveren van een duidelijk omschreven prestatie een eis? Vind je als docent het maken van vorderingen door leerlingen belangrijk? Deze norm is bepalend voor wat je als uitval beschouwt. Als aanwezigheid en meedoen de norm is dan is er minder uitval dan wanneer je het uitblijven van vorderingen/ontwikkelingen als norm stelt.

Zorgverbreding buiten de les

Ondanks alle maatregelen die de docent neemt, blijft het lastig voor sommige leerlingen om optimaal mee te doen. Of omdat ze te weinig bewegingservaring hebben, of omdat ze zoveel bewegingservaring hebben dat het niveau van spelen hen te weinig uitdaagt. Deze leerlingen zouden we moeten kunnen verwijzen naar andere momenten binnen school of daarbuiten om extra te oefenen of op eigen niveau te spelen. Voor leerlingen met weinig bewegingservaring denken we dan aan een extra gymnastiekmoment, waarin leerlingen in een klein groepje met andere leerlingen met vergelijkbare achterstanden extra aandacht krijgen.

Voor leerlingen die meer uitdaging nodig hebben dan ze in de klas geboden wordt, zouden we moeten verwijzen naar schoolteams of verenigingen. Of naar momenten dat er met leerlingen uit andere klassen met vergelijkbaar bewegingsniveau gespeeld kan worden op instuiven, studie-uren of keuze-uren.

Maar voorop dient te staan dat het mee kunnen laten doen en uitgedaagd worden *in de les* 'breed' verzorgd moet worden door docent, en geleerd door de leerlingen.

Het werken met steunlessen

Leerlingen worden naar deze lessen verwezen als zij extra ondersteuning nodig hebben om in de gewone LO-les deel te kunnen nemen aan de bewegingssituaties die daar aangeboden worden. Daar is gebleken dat ze regelmatig niet mee konden komen met de klas. In de steunlessen wordt geprobeerd door een verdergaande vereenvoudiging van de situaties de leerlingen weer op weg te helpen, zodat ze weer aansluiting en plezier krijgen in de les LO.

Wat zijn steunlessen?

Wat steunlessen zijn, hoe ze vorm hebben gekregen binnen een schoolorganisatie, kan per school verschillen. Omdat deze vorm erg bepalend is voor de invulling van de steunlessen willen we hier een beschrijving geven van de structuur waarin steunlessen vorm kunnen krijgen in studie-uren of keuze-uren. Studie-/keuze-uren zijn uren waarin leerlingen de mogelijkheid krijgen om een bepaald vak bij te spijkeren. Alle vakken bieden leerlingen de mogelijkheid om op basis van keuze, extra aan dat vak te werken. Leerlingen schrijven zich in voor deze keuze-uren. Het aantal studie-/keuze-uren in een week waarbij leerlingen niet meer in klasverband maar op individuele keuze en behoefte lessen volgen, kan per school variëren. Sommige scholen hebben twee studie-/keuze-uren per week andere scholen hebben iedere dag studie-/keuze-uren. Leerlingen kunnen dan ook voor LO kiezen waarbij per periode leerlingen inschrijven voor een activiteit die dan centraal staat. Dit kan bijvoorbeeld zijn basketbal, voetbal, turnen.

Leerlingen kiezen een activiteit voor een paar (meestal vier) weken. Daarna moeten ze zich opnieuw inschrijven. Deze studie-/keuze-uren worden 'betaald' door een 45- of 40-minutenrooster. De daarmee uitgespaarde tijd wordt geïnvesteerd in mentoruren en studie-/keuze-uren. De uren zijn midden op de dag geplaatst, zodat alle leerlingen en docenten deze uren kunnen (moeten) gebruiken. De aanwezigheid wordt per studie-/keuze-uur aangetekend door de docent en de leerlingen hebben studie-/keuze-uurboekjes of -kaarten waarin de lessen staan die ze bezoeken en die worden afgetekend door de docent.

Steunlessen LO

Binnen dit kader van studie-/keuze-uren vinden ook de steunlessen LO plaats. Alleen kunnen leerlingen hier

niet op inschrijven maar worden ze uitgenodigd door de docent LO. Het volgen van de steunles LO is in dit kader een vanzelfsprekende gebeurtenis. Er hoeven geen aparte lesmomenten georganiseerd te worden die een extra belasting kunnen vormen voor leerling en docent. Er hoeft geen aparte verantwoording te worden gemaakt voor de ouders. Leerlingen die moeite hebben met de les LO, gaan in keuze-uren naar LO.

Dat is net zo vanzelfsprekend als een andere leerling naar wiskunde gaat omdat hij daar geholpen wil worden met zijn huiswerk.

Het verschil met andere studie-/keuze-uren is dat leerlingen voor steunles LO (extra gymnastiek) alleen op uitnodiging van de docent LO mogen komen. De periode is ook langer dan vier weken. In principe net zolang als de docent en leerling wenselijk vinden. Als er meer studie-/keuze-uren in de week zijn en er één steunles LO is, kunnen leerlingen nog één ander vak kiezen in de week. Als een leerling zwak is in meerdere vakken dan is overleg binnen een klassenteam wenselijk over wat het meest noodzakelijk is. De leerling heeft hier natuurlijk een bepalende stem, want voorop staat dat de leerling de steunles LO zelf graag wil volgen. De groepjes zijn in deze steunlessen ook wat kleiner dan andere keuze-uren (tien tot twaalf leerlingen). Dit maakt samen met de continuïteit (soms blijven leerlingen een jaar of langer de steunles volgen) dat er een band ontstaat die dit uur tot een bijzonder studie-/keuze-uur maakt. Het wordt door kinderen als prettig ervaren. De continuïteit wordt gegarandeerd door het bestaan van keuze-uren en hoeft niet bevochten te worden.

Geen vaste keuze-uren

Heel anders is het als steunlessen niet in een groter kader van de school vallen, maar op aparte momenten gegeven worden buiten het rooster van docent en leerlingen om. Dit kan al gauw als een extra belasting ervaren worden door leerling of docent, waarmee de continuïteit in gevaar kan komen. Bovendien moet er een extra motivering naar de schoolleiding voor tijd en ruimte binnen school, en naar de ouders van de betreffende leerling. Dit neemt een bepaalde natuurlijkheid van helpen weg. Soms wil je leerlingen voor een kortere periode uitnodigen en andere blijven wat langer. De drempel om leerlingen uit te nodigen is lager als het binnen de structuur en de vanzelfsprekendheid van school valt.

Leerlingen ervaren de steunles als een vanzelfsprekende mogelijkheid om extra aandacht te besteden aan een vak waar je niet zo goed in bent. Net zo goed als andere leerlingen tijdens het keuze-uur naar andere vakken toegaan waar ze wat extra hulp kunnen gebruiken of die ze leuk vinden om te doen. Leerlingen die naar de steunles komen nemen geen uitzonderingspositie in, en er hoeft geen aparte berichtgeving naar huis. Er wordt wel overlegd met de betreffende leerling en gewezen op de wenselijkheid om in keuze-uren de steunles LO te bezoeken. Maar het gebeurt regelmatig

dat leerlingen zelf vragen om de steunles te mogen bezoeken als ze merken dat ze een gewenst minimumniveau niet halen. Zeker als ze van andere leerlingen horen hoe leuk er gewerkt wordt in de steunlessen. Maar het is vooral de natuurlijkheid en de vanzelfsprekendheid binnen de schoolcultuur in de vorm van studie-/keuze-uren die de continuïteit van de steunles waarborgt.

Wie komen er in aanmerking voor de steunlessen?

Er is in de LO-les duidelijk geworden dat de leerling niet kan voldoen aan een aantal gestelde kerndoelen of tussendoelen. Ook na differentiatie in de les kan de leerling aan vereenvoudigde bewegingssituaties niet meedoen.

We kunnen stellen dat we een leerling pas uitnodigen als hij niet meer mee kan komen in de klas. Dus als er een achterstand bestaat ten opzichte van het gemiddelde van de klas zodanig dat de docent ook met differentiaties in zijn les deze leerling niet meer kan bedienen. Aan de andere kant bestaat er in de uitwerking van kerndoelen (gebaseerd op ervaringen van docenten LO) ook een beeld van wat leerlingen in de leeftijd van de basisvorming zouden moeten kunnen. Dit beeld, gebaseerd op deze uitwerking, dient een gedifferentieerd beeld te zijn. Maar de kerndoelen moeten er in herkenbaar blijven. Om het werken aan de kerndoelen er in te blijven herkennen is een bepaald minimumniveau vereist. Dit minimumniveau vormt de voorwaarde om te kunnen gaan werken aan die uitwerking van de kerndoelen. Het is de eerste stap die een ontwikkeling in de richting van een kerndoel mogelijk maakt.

Voorbeeld 1

Als wij willen werken aan het kerndoel balanceren en wij kiezen voor een uitwerking met de handstand als activiteit, dan zal een leerling zijn eigen lichaamsgewicht armsteunend moeten kunnen dragen. Bij het opgooien tot handstand gaat dat vrij plotseling. Er dienen zich voor de leerling twee bewegingsproblemen tegelijk aan:

- kan ik mijn lichaamsgewicht wel houden?
- kan ik mijn balans vinden?

Als we beginnen met opgooien tot handstand waarbij de leerling geholpen wordt door twee helpers, dan starten we bij probleem twee, terwijl sommige leerlingen zich nog bezig houden met probleem één: kan ik met mijn gewicht volledig op mijn armen steunen? Als de leerling dat niet weet, begint hij niet zijn benen op te gooien terwijl zijn handen op de grond steunen. Een differentiatie in de les kan zijn dat deze leerlingen beginnen met een ligsteun met de voeten tegen de muur aan. Ze moeten dan proberen met hun voeten op te lopen tegen de muur en kijken (aan laten wijzen door een medeleerling) hoe hoog ze met hun voeten zijn gekomen. Komen ze vanuit ligsteun amper met hun voeten omhoog tegen de muur, omdat ze door hun armen dreigen te zakken dan ontbreekt de voorwaarde om te

komen tot de activiteit; opgooien tot handstand.

We kunnen stellen dat als deze voorwaarde ontbreekt een activiteit als handstand waarvoor wij kiezen als vorm van balanceren, niet of nauwelijks tot ontwikkeling komt. Als er veel leerlingen zijn die dit niet kunnen, moeten we misschien een andere activiteit kiezen voor de klas en is er geen reden om leerlingen voor de steunles uit te nodigen. We kunnen ook stellen dat we weten, op grond van ervaring in de loop der jaren met deze leeftijdsgroep, dat komen tot handstand (van oplopen tegen de muur tot opgooien) iets is dat leerlingen zouden moeten kunnen. En dat leerlingen die onvoldoende kunnen steunen op de armen extra oefening nodig hebben. In de extra lessen LO zullen we deze leerlingen laten wennen aan steunen in allerlei situaties zoals aan de brug met gelijke leggers, de rekstok, de trapeze, de bewegende trapeze. In de steunles zoeken we dan uit door een nauwkeurigere observatie in een kleiner groepje of de voorwaarde tot armsteunen (voldoende spierkracht) wel aanwezig is. Blijkt deze afwezig te zijn dan kan eventueel met een spierkracht oefenprogramma (thuis oefenen) aan deze voorwaarde gewerkt worden.

Voorbeeld 2

Trampolinespringen is een probleem. Met twee voeten tegelijk in de trampoline landen lukt niet waardoor er geen hoogte gemaakt wordt en niet in balans geland wordt op de landingsmat. Dit is wel een voorwaarde om aan het kerndoel springen te werken met activiteiten als hurkwendsprong tot arabier over de kast, of rol voorover tot salto op een verhoogd steunvlak. In een steunles kunnen we het inspringen vereenvoudigen door vanaf een verhoging in te springen (kastdelen) en met een aanloop vanaf een verhoging (banken).

Zo zijn er door iedere docent een aantal voorwaarden aan te geven waaraan een leerling moet voldoen wil er gewerkt kunnen worden aan de activiteit die gekozen is voor de hele klas en die verband houdt met de kerndoelen. We zouden dit het minimale uitvoeringsniveau van het werken aan de kerndoelen kunnen noemen. Sommige leerlingen zullen niet veel verder komen dan deze uitvoering. Er is dan toch gewerkt aan de kerndoelen. Leerlingen die niet toekomen aan deze minimale uitvoering komen in aanmerking voor een uitnodiging voor de steunlessen. Iedere docent kan op basis van de activiteiten die hij kiest voor zijn leerlingen, afgeleid van de kerndoelen, een minimaal niveau vaststellen dat leerlingen moeten hebben om in de lessen te kunnen werken aan de gekozen uitwerking van de kerndoelen. Uitval op deze activiteiten betekent dat de leerling op weg naar de kerndoelen zich moeilijk kan ontwikkelen. Als dat voor meerdere activiteiten het geval is dan is dat reden om de leerling uit te nodigen voor de steunles.

Sommige activiteiten spelen daarin een belangrijke rol. Het zal duidelijk zijn dat activiteiten uit de domei-

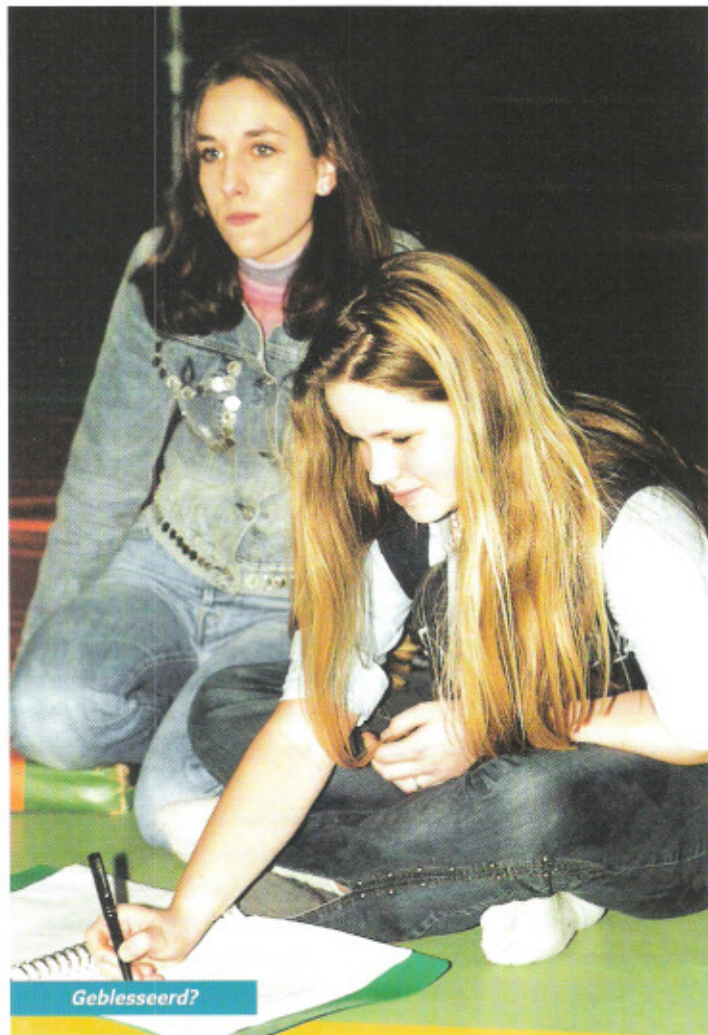

FOTO: ANITA BEGGERS

Geblesseerd?

nen turnen en spel daarin een belangrijkere rol spelen dan activiteiten uit het domein zelfverdediging en muziek en bewegen. Al was het alleen maar vanwege het feit dat deze domeinen qua tijd een grotere plaats innemen in onze LO-lessen. Maar het is mogelijk dat een paar leerlingen voor een bepaalde periode worden uitgenodigd om het bewegen op maat van de muziek extra te oefenen. Of om bijvoorbeeld de angst voor het getroffen worden bij schermen en/of boksen weg te nemen waardoor schrikreacties onderdrukt kunnen worden en de leerling aan de ontwikkeling van deze trefspelen toekomt.

Over het algemeen komen leerlingen met problemen op het gebied van turnen, atletiek en spel voor een langere periode dan een paar weken. Terwijl leerlingen met een probleem met muziek en bewegen en met de stoei- en trefspelen voor een kortere periode komen. Maar het kan best voorkomen dat een leerling met een specifiek turnprobleem, bijvoorbeeld het rollen over kastbreedte na afzet uit de minitrampoline, maar enkele steunlessen volgt. Leerlingen die problemen hebben met meerdere turn- en spelactiviteiten blijven meestal een schooljaar of langer de steunlessen volgen.

Sommige leerlingen willen een vriendje of vriendinnetje meenemen. Als het niet te druk wordt, wordt dit toegestaan om de leerlingen die uitgenodigd worden over de drempel te halen. Er ontstaat zo in de steunles een sfeer van veiligheid en vertrouwen voor de leerlingen.

We vinden het belangrijk zo snel mogelijk te starten met de steunlessen in de eerste klas. In de praktijk betekent dit, dat leerlingen na een periode van een paar weken door hun docent LO worden aangemeld bij de docent LO die de steunlessen verzorgt. Indien nodig wordt deze aanmelding in het klassenteam (team van docenten die aan dezelfde klassen les geven) besproken. Na een aantal weken wordt bekeken of het verstandig is om door te gaan met steunlessen of niet.

De organisatie van de steunlessen

De plaats die de steunlessen innemen binnen een school zijn bepalend voor de inhoud en werkwijze van een steunles. Het bepaalt hoe vanzelfsprekend leerlingen (en ouders) het vinden dat leerlingen steunlessen volgen. Valt het binnen schooltijd en kost het geen extra uren voor docenten of leerlingen, dan is het vanzelfsprekender dat leerlingen steunlessen LO volgen. Het zou wenselijk zijn als we leerlingen twee momenten in de week steunlessen LO zouden kunnen geven. Maar dat zou betekenen dat leerlingen die twee keuze-uren volgen in de week, twee keer naar de steunles LO moeten. De meesten hebben echter ook andere vakken waarvoor ze ondersteuning nodig hebben. Dat betekent dat we het meestal met één uur moeten doen.

Ouders en leerlingen worden aan het begin van het schooljaar bekend gemaakt met het systeem van studie-/keuze-uren. Ze krijgen te horen dat leerlingen zich zelf moeten inschrijven voor de studie-/keuze-uren. Op de eerste ouderavond in het jaar krijgen de ouders deze informatie mee van de mentoren.

Qua accommodatie kunnen de steunlessen het beste in de zaal plaatsvinden waar veel turntoestellen staan omdat dat meer mogelijkheden geeft om bewegings-situaties op maat in te richten.

De LO-docenten die de steunlessen verzorgen zijn degenen die de meeste affiniteit met deze kant van het vak hebben. Maar in principe kan dat iedere LO-docent zijn, die bereid is met leerlingen op zoek te gaan naar mogelijkheden om deelname aan bewegingssituaties te vergemakkelijken. Dit vraagt van de docent:

- begrip, geduld en invoelingsvermogen voor leerlingen met bewegingsproblemen
- leerlingen kunnen uitdagen in een sfeer van veiligheid, en creatief kunnen differentiëren in bewegingssituaties. Eigenlijk eigenschappen die iedere LO-docent nodig heeft.

Voor het geven van MRT, bij achterstanden in de sensorische ontwikkeling is wel een speciale opleiding vereist.

Dit artikel is gebaseerd op: het hoofdstuk 'Zorgverbredingspraktijk; leren'

Uit: *Zorgverbreding in de lichamelijke opvoeding* uitgegeven bij Bekadidact.

Correspondentie:
mmassink@zonnet.nl ■